

Posudek na diplomovou práci

Právně filozofické zdroje a realizace práva na odpor podle Listiny základních práv a svobod ČR

Diplomant: Adam Knapěk
Praha 2006

Autor si vybral téma, které nepatří k často zadávaným tématům diplomových prací. Je tomu snad proto, že otázka je velmi teoretická a zcela jistě přesahuje čistě ústavněprávní dimenzi pojetí vztahu mezi jedincem a státní mocí. Autor sáhl do zdrojů literatury klasické i současné, která spadá do oborů filozofie a politického myšlení, teorie práva a státovědy, sociologie práva. Přesto nelze říci, že by problematika byla ústavnímu pojetí cizí. Sama úprava práva na odpor v LZPS je minimálně ústavní realitou, i když těžko odhadnout nakolik reálným nástrojem ochrany ústavnosti, v jejím materiálním smyslu. Přesto není marné se právem na odpor zabývat, neboť minimálně rozšiřuje komplex brzd, které moc omezují, minimálně otvírá prostor pro identifikaci smyslu a podstaty veřejné a státní moci a pro stanovení odpovědnosti za míru kohese a soudržnosti ve společnosti, za minimum konsensu o tom, jak se má vládnout.

Diplomant prochází premisami, o něž se při rozboru vztahu mezi veřejnou mocí (státem) a jedincem literatura (Locke, Rousseau, Rawls, Dworkin aj.) opírá. Vrací se k řešení přechodu mezi stavem přírodním a stavem státním, stavem, který vymezil hranice mezi soukromým a veřejným prostorem a snad i mezi soukromým a veřejným zájmem. Od jeho definování také závisí jak dalece, až kam lze jít ve volbě prostředků, mechanismů a cest ke změně, kam až dalece sahá význam právní opodstatněnosti být poslušen a zavázán dodržovat zákon a právní pořádek. Mohou být právo a zákon a na jejich základě přijatá rozhodnutí, legitimně a nelegálně odporována? Jaké jsou meze únosnosti poslušnosti a závazku vůči moci veřejné, státní a donucovací?

Diplomant se opírá o Rawlsovo pojetí spravedlnosti, které vzbudilo zájem proto, že rozšířilo definici o hledisko morální (materiální, etické, slušnosti.). Rawls nepřijímá neomezený prospěch jedněch na úkor druhých bez omezení. Je kritikem utilitarizmu a jeho výchozích premis, které neberou dostatečně v úvahu legitimní práva menšin. Těm také patří podíl na definování pravidel distribuce, aby spravedlivý výsledek byl přiměřeně spravedlivý pro všechny a nejen pro dominantní skupinu (to je spravedlnost ve smyslu férovosti – fairness). Jde snad o zřeknutí se výhod ve prospěch jiných, takových na jaké by jinak měl dotčený „právo“ a soud by mu je po právu přiznal?, Jde snad o spravedlnost v materiálním slova smyslu, kdy je šetřeno podstaty a smyslu práv?

Pravidla spravedlnosti jsou nastavena z výchozího stavu bez ohledu na individuální danosti jednotlivce a proto mohou v budoucnu nastavit systémovou výhodu pro některé jednotlivce nebo jejich skupiny. Rawls sám se nedomnívá, že každá sociální nerovnost je špatná a neodůvodněná. Snad se přiklání k názoru, že jsou i takové, které nejsou nespravedlivé, pokud vedou ke zlepšení situace pozice těch nejméně

privilegovaných a pokud je dokázáno, že zlepšení sociální situace nenastane tím, že selepší sociální pozice nejméně privilegovaných. V tom jde Rawls v liberální kritice utilitarizmu nejdál. Přitom mu nelze vnutit ideu, že spravedlnost spočívá v distribuci příjmů, bohatství či jiných požitků. Systém svobod (freedoms and liberties) vnímá jako konkurenční a připouští, že svoboda jedněch může být obětována ve prospěch výkonu svobody druhých (takže si nejsou rovni a je např. ospravedlnitelné omezit hlasovací právo jen na vzdělané, omezit svobodu svědomí pro netolerantní a násilné sekty v zájmu ochrany veřejného pořádku). Stejně tak i povinnost dodržovat právo a právo (a někdy) i povinnost či závazek změnit (a je-li to třeba nezákonnými prostředky), a povinnost být rozumně a přiměřeně tolerantní k jiným, kteří chtějí tak učinit, byť ne vždy (podle mínění některých) oprávněně. Občanská neposlušnost je vedena dobrým úmyslem oslovit většinu, se záměrem změnit její stanovisko a nazírání na to, co je spravedlivé. Upozornit na limity, jejichž překračování je pro menšinu již tak neúnosné, že není ochotna dodržovat dosud vymezená pravidla pro kooperaci, vyvážení a rovnováhu. /viz též Dworkinovu obavu o osud dobré motivace elity americké veřejnosti, která se považovala za spořádané občany a přesto se rozhodla nepřijmout koncepci poslušnosti vůči rozhodnutím vlády (a soudů) USA ve vietnamské válce se angažovat. Podle Dworkina je v zájmu americké vlády tuto část veřejnosti respektovat, a to také kromě jiného proto, že se to míní upřímně a bez zřejmých soukromých výhod, neboť se sama vystavuje rizikům spojenými s příslušnými sankcemi.

Jiné vysvětlení nabízí Nozick, který (na rozdíl od Locka, který předpokládá, že tichým konsensem se lidé vzdali svých přirozených práv) fikci tiché smlouvy o založení občanské společnosti nepřebírá konstruuje paralelu založení klientelistického vztahu mezi jedincem a mocí (vztahu soukromoprávního charakteru). Ten umožnil jednotlivci žádat za protihodnotu (placení daní) ochranu před chaosem a hrozbami nebezpečí. Tím se jedinec zbavil morálního závazku být poslušný vůči státu (Locke naopak předpokládá, že porušení práva je také morálně odsouzenihodné). Nozick nás zbavuje závazku vůči státu, ale nezabavuje nás povinnosti respektovat přirozená práva druhých (Robert Nozick, *Anarchy State and Utopia*).

Diplomant ve své práci po mém soudu zdařile analyzoval problematiku legitimacy odporu. Velmi dobře se orientuje v dostupné literatuře a to jak domácí tak i zahraniční proveniencie. Pěkně se vypořádal i s rozpornými stanovisky, které někteří autoři obhajují. Oceňuji i propracovanou argumentaci k obhajobě jeho vlastních stanovisek a názorů (subjekty práva na odpor, potenciál proměn podstatných náležitostí demokratického právního státu).

Domnívám se, že vzhledem k formě zpracování autoru unikly některé redakční či stylistické nepřesnosti (např. na str. 8 - „... u nás tradičně spojené s pálením povolávacích rozkazů.“) Jako kdyby to byla naše (tedy československá nebo česká) praxe, přičemž jde jistě o zkušenost americkou (ještě z dob I.světové války), na níž Rawls odkazuje.

Diplomovou práci A.Knapka považuji za velmi dobrou a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze dne 15.1.2006

JUDr. J. Řešchová, CSc.
Vedoucí diplomové práce